

ШЫН

1966 ч. ФЕВРАЛЬ

2

СРЕДА

№ 27 (6353).

Өртөз 2 көп.

«А И - 9» КОСМОСТА

«АИ-9» дээр автоматтыг станцияны салып үндүрерин 1966 чылдын январь 31-де Совет Эвилелинге боттандырган. Ужудуушкунун программасына дууштур, а ол ышкаш Черден команда-биле ажылдап хөдөлүр эртем, телеметрия болгаш өске-даа хемчег аппаратуразын станцияда тургускан. Станциянын ужудуушкунун байдалын хайгаараарын чер кырынын тускай хемчег херекселери боттандырып турар.

СЭТА-НЫН ДЫННАДЫ

Ук станция Айның талазыне саап көргөнгө чок траектория-биле бар чоруурун хемчээшкунерин сайгарып ажылдаанынын баштайгы түнелдери көргүзүп турар. Станцияда бүгү аппаратура өй-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвүнүн медээлерин ёзуугаар алырга, январь 31-де Москваны-биле 18 шакта «АИ-9» дээр станция Чер кырынын токазынын кырынга Черден 34 муң 130 километр ырай берген чораан.

ТҮҢНЭЛДЕР ЧУГААЛАП ТУР

1965 чылда Тыва АССР-ниң улус ажил-агынын хөгжүдериңиң планының күүселдези

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ДЫННАДЫ

Чеди чыл планын күүселдирин дооспушаан, СЭКП-нин XXIII съездинин төлөпиг уткуур дээш калбарган социалисттик чарышка киришпешаан, СЭКП ТБ-ның болгаш Совет чазактын удуртудалары-биле бүгү совет улус-биле дөмей, Тыва АССР-нин ажилчы чоннары 1965 чылда улус ажил-агынын алырларынын, культуранын хөгжүлдезинге база боттарынын материалдыг байдалын улам ынай бедидериниң талазы-биле эки түнелдерин чеди алганнар.

1965 чылда нийти продукция бүдүреринин талазы-биле күрүнө планын республиканың үлөтүрү 104 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгенин хемчээли 1964 чылга деңгээрге 17 хуу улгаткан.

Чер-чер Советтеринин бүдүрүлгелери нийти продукция бүдүреринин талазы-биле чыл планын 108 хуу күүседип, мурундагы чылга болаарга оон хемчээлин 16 хуу өстүрер аргалыг болганнар. «Главкрасноархстудгун» бүдүрүлгелери — 103 хуу, министрстволар болгаш ведомстволарыны — 104 хуу күүсеткен.

1965 чылда нийти продукция бүдүреринин планын тус-тус бүдүрүлгелериниң күүсеткени мындай болган:

Бүдүрүлгелер	1965 чылда нийти күү- сеткен (хуу болго)	1964 чылда нийти күү- сеткен (хуу болго)
Чер-чер Советтеринин бүдүрүлгелери	108	116
оон иштинде: Хлеб быжыраар үлөтүр трези	113	130
оон иштинде: Кызылдын хлеб заводу	115	114
Ак-Довурактын	107	153
Чалаананын	109	318
Хову-Аксынын	130	108
Амгырал хандырылга эргелели	101	103
оон иштинде: Шатган-Арыг райүлөтүр	100,4	103
комбинаты	105	106
Туранынын	100	102
Сарыг-Сеттин	106	111
Чалаананын	88	88
Бай-Хаактын	76	70
Тожуну	102	106
Шуурактын	104	104
Кызылдын хоорүлөтүр комбинаты	100,0	104
Ак-Довурактын амгырал хандырылга	119	127
комбинаты	103	95
«Главкрасноархстудгун» бүдүрүлгелери	104	92
оон иштинде: «Тыва тууду» трезини	108	108
ДБК-зы	86	86
«Тыва лаг-дугу туудугун» ДБК-зы	104	121
Тууду заводу	100,7	98
Министерстволар болгаш ведомстволарынын	119	106
бүдүрүлгелери	92	113
оон иштинде: Дааранылга комбинаты	105	94
Алгы заводу	113	236
Эт комбинаты	107	124
Пиво заводу	102	113
«Тыва лаг-дугу» комбинат	103	120
Чалаананын көмүр-лаш разрез	114	125
Кызылдын электростанциязын	112	115
Сүт комбинаты	113	127
Тараа продуктулар эргелели	107	87
оон иштинде: Кызылдын сайгарылга	120	124
баазасын	110	110
Чалаананын тараа хүлөп алыр пунктуу	110	104
Республика типографиязын	97	100,2
Маш ажил-агы эргелели		
оон иштинде: Улуг-Хем маш ажил-агы		
чери		
Автосетелге заводу		
«Сельхозтехника» республика		
катыжымынын		
Устүнде табинааны баугаар алырга, Кызылдын эт ком-		
бинаты, тууду заводу, Бай-Хаактын болгаш Тожунун рай-		
үлөтүр комбинаттары база автосетелге заводу нийти про-		
дукция бүдүреринин чыл планын күүседип шыдавын бар-		
ганнар.		

1965 чылда продукцияларын кол хевирлеринин бүдүрүлгенин моон ааанга хемчээлдерге күүсеткен:

Продукциялар	1965 чылда бүдүрүлгенин	Чыл планын күүсөткөн (хуу болго)	1964 чылда бүдүрүлгенин	Чыл планын күүсөткөн (хуу болго)
Электрэнергия — млн. квт-шак	77	110	133	
Хөмүр даш — муң тонна	284	105	118	
Тууду туудузу — муң кезек	18	68	84	
Тууду кызыл чугай — муң тонна	3,3	128	132	
Дилген маш — муң кубметр	97	130	94	

Тудуг болгаш оттулар	261	100,3	99
маш сөөртүлгезин — муң кубметр	192	105	104
Чып элээр демир-бетон	10,7	126	103
Хөм идики — муң ажеш	35	117	216
Даратлыг кылылар — муң рубль	572	99	98
Мебель — муң рубль	719	100,3	102
Эт, I чергенин субпродуктуларын	5209	84	108
кириштербишаан — тонна	647	102	110
Колбаса кылылары — тонна	653	110	122
Мал саржаа — тонна	8623	116	116
Сүт продукциязын — тонна	13606	114	95
Далган — тонна			
Хлеб болгаш булочка кылылары	12870	106	120
тонна-биле	681	97	121
Чигир-боова кылылары — тонна	182	96	103
Пиво — муң декалитр	102	73	77
Суксун аймаа — муң декалитр	2685	60	74
Дук (тывыжы) — тонна	11804	118	4
Дог-дугу (тывыжы) — тонна			

1964 чылга болаарга, 1965 чылда ажил бүдүргени бола: электр энергиязын — 19.201 муң киловатт-шак, хөмүр дашты — 43728 тонна, тудуг чугайын — 809 тонна, чып элээр демир-бетон конструкцияларын болгаш деталдарын — 293 кубометр, хөм идики — 18880 ажеш, килс идики — 8183 ажеш, этти — 381 тонна, колбаса кылылары — 60 тонна, мал саржаа — 116 тонна, сүт продукциязын — 1178 тонна, хлеб болгаш булочка кылыларын — 2117 тонна, чигир-боова аймаа — 120 тонна, пиво — 6 муң декалитр, мебельди — 11 муң рубльге ажил кылган.

Республиканын үлөтүрүлде күш-ажылын бүдүрүкчүлү 103 хуу күүсеткен. Ажылдап турар бир кижиге онааштыр нийти продукциянын планнатынганнаан 115 рубль ажил бүдүргөн.

1965 чылда тараа культуларын тарымыр шөл бүгү ажил-агыларга 362 муң гектар болган ийикле чеди чылын дугуула ийи катап, оон иштинде кол калза ажил-агы культуразы — кымыл-тастын — 3 катап өскөн. Эрткен чылга деңгээрге мал земн культуларын тарылаа 15 хуу, а оон иштинде чангыс чылда тарымыр ситенерини — 2 катап улгаткан.

Малдан алыр продуктулар бүгү ажил-агыларга чижек сан-биле алырга:

	1964 ч.	1965 ч.
Эт (кон) — муң тонна	16,2	16,2
Сүт — муң тонна	45,1	51,5
Дук — тонна-биле	167,9	170,6
Лагаа чуугаа — миллион	4,8	8,8

Эрткен чыл-биле деңгээрге сүт бүдүрүлгени 14 хуу, дуктуу — 2, чуугааны — 83 хуу өскөн.

Продуктулг малдын баш саны ажил-агыларда мындай көргүзүлгү: (муң баш)

	1964 ч.	1965 ч.
Мыйыстыг бола мал	157,4	165,1
оон иштинде: сар инек	58,4	63,0
Хаван	24,2	29,3
Хой болгаш өшкү	853,6	917,0
оон иштинде: хой	745,5	797,1

1964 чыл-биле деңгээрге мыйыстыг бола мал 5 хуу, оон иштинде сар инек — 8, хаваннар — 21, өшкү болгаш хой — 7, оон иштинде хой — 6 хуу көвүдөн.

Ажил-агыларын малдан алыр продуктуларын күрүнге сатканы:

	1964 ч.	1965 ч.
Мыйыстыг бола мал болгаш күш	20,3	17,2
(тириг деңгээл-биле) — муң тонна	20,4	23,4
Сүт — муң тонна		
Дук (шынарын барымдаалап дужааган деңгээл) — тонна	2002	2027

1964 чылга болаарга малдан алыр кол продуктуларын күрүнге дужааганы: сүт — 11,3, дук — 1,3 хуу өскөн. 1965 чылда малдан алыр продуктуларын күрүнге саларынын күрүне планынын күүсеткени: сүтү — 111,3, дуктуу — 100,1, мыйыстыг бола малды — чүгдө 92,8 хуу күүсеткен.

1965 чылда автомобиль транспорту-биле чүк сөөртүлгезинин планын Тыва автотрелел 95 хуу күүсеткен. Автотрелелде чылдын тонна-километр талазы-биле планы 96 хуу күүсеткен. Пассажирлер сөөртүлгезинин планы 90 хуу болган пассажир-километр талазы-биле 91 хуу болган. Пассажир-километр хемчээли 1964 чылга болаарга 2 хуу улгаткан.

Республикага нийти-биле 1965 чылда күрүнениң капитал салышкынын хемчээли 29,3 миллион рубль болган. Ол дээр 1964 чылдагы деңгээрге, 1 миллион рубль азы 3,5 хуу улгаткан-дыр.

1965 чылда 20,7 миллион рубльдин тудуг-монтаж ажил-агы чоруттунган. Ничан күрүнениң капитал салышкынын хемчээли-биле 1760 киж өөренир школа, 150 орун-нуг школа назы четпез уругулар албан черлери, 50 орун-нуг эмгекке ажылдалга кирген.

Эрткен чылын бүгү республикага чуртталга туудунга күрүнениң капитал салышкыны 6,5 млн. рубль, азы мурундагы чылга деңгээрге 10 хуу улгаткан. Эрткен чылын капитал салышкынын хемчээли-биле шунту 53 муң дөрбөлчин метр хемчээлиг шөлү ажилдалга кирген. Республиканын ажилчы чоннары 1964 чылдын 3 муң дөрбөлчин метр хөй чуртталга шөлүн алган. Ол ышкаш хоорайнын болгаш көлөңиниң чурттакчы чону боттарынын база күрүндө алын чээли хемчээли-биле 1965 чылда, чижек-биле алырга, 3111 дөрбөлчин метр нийти хемчээлиг чуртталга шөлүн туткан.

Республиканын көдээ ажил-агынын 1965 чылда 10 миллион ажил түнүгү капитал салышкыны кирген. Ба-дээр тудуг-монтаж ажилдарынын хемчээли 5,7 миллион рубль болган.

Республиканын тудуг организациялары эрткен чылдын керээ баугаар ажилдарынын программасын 17,6 миллион рубльге, оон иштинде «Тыва тудуг» трези — 12,6 миллион рубльге күүсеткен.

Оон мурундагы чылымга деңгээрге, республикага керээ баугаар кылган ажилдарын хемчээли 1,8 миллион рубльге, азы 10,4 хуу улгаткан. Керээ баугаар ажилдарын чыл бердинген хемчээлинин планын «Тыва суг-тудуг» болгаш «Көдээ электротудуг» тудуг-монтаж эргелелери күүседип шыдааннар. Тудуг организациялары керээ баугаар чуртталга шөлүн ажилдалга киреринин талазы-биле планын 78,7 хуу, оон иштинде «Тыва тудуг» трези — 79,4 хуу күүсеткен.

Күрүне болгаш кооператив салымын 1965 чылда баарынын үрүмкеп сазарынын нийти хемчээли 84,8 миллион рубль болган ийикле, азы планын 102,2 хууу болган болгаш 1964 чылдагы болаарга 10 хуу улгаткан. Мурундагы чылдазын салыг организациялары 7,8 миллион рубль хөй баарынын сатканнар. 1965 чылда херек-лектер кооперациязы тус черин рынок эрткенге 240 муң рубльдин көдээ ажил-агы продукттарын саткан.

Чурттакчыларын салып алыр шинэиниң өскөн-биле оларын үлөтүр болгаш аш-чөм баарынын херектели соксаал чок улгатканы республиканын ажилчы чоннарынын материалдыг чагай чорууну улам ынай өзүп турарын херекчелер турар-дыр.

Чер-чер Советтеринин бүдүрүлгелери 1965 чылда салыг организацияларын болгаш баазаларга 3 миллион рубльдин баарынын берген болгаш бааран хандырылгазынын чыл планын олар 105 хуу күүсеткен.

Ажаалга кассаларына чонун шыгжаашкыны 1,5 миллион рубль өскөн болгаш 1965 чылдын төңүзүгө чедир 7,4 миллион рубль болган.

Республикага нийти-биле 1964 чылда деңгээрге ажил-агынаар албан-хаакчыларын саны 1965 чылда 2,9 муң киж өскөн, оон иштинде автомобиль транспортуна — 12, үлөтүрүлде — 9, совхозтарда — 8, тудугда — 6 хуу улгаткан.

Республиканын улус ажил-агынын тускай эртемчилерин саны эрткен чылын 365 кижиге өскөн, оон иштинде дээр эртемчилерин саны 155 кижиге, ортумак тускай эртемчилерин — 410 кижиге өскөн.

Нийти билгит школаларына өөренип турарларын саны (ажылчы болгаш көдээ аныктарын школаларын кириш-тирбишаан) 1965—1966 өөрдилге чылында 50,8 муң киж болган. Мурундагы чылынга болаарга, ол дээр 2 муң киж хөй болганы ол-дур. 1965 чылда нийти билгит школаларын доозуп, бышкан билгитин аттестадын 888 киж алган. Олардан ортумак билгитин 289 киж ажилчы болгаш көдээ аныктар школаларына чедип алганнар. Заочниктер-биле каттыкшаан дээр болгаш ортумак тускай өөрдилге черлеринде 3678 киж өөренип турар. А 6723 киж ажилдавышаан өөренип турар, оон иштинде 1303 киж дээр болгаш ортумак тускай өөрдилге черлеринде база 5420 киж ажилчы болгаш көдээ аныктар школаларына өөренип турар. Дээр өөрдилге чери 160 тускай эртемчилерин белеккен. Ортумак тускай өөрдилге черлери эрткен чылын 293 анык кадрларын өөрткен.

1965 чылдын чынында, колхозтарын болгаш колхозтар аразынын катал алырга, пионер лагерлеринге 4244 өөреникчи дыштанган. 1964 чылдын 12-и калзаа, черлеринде оруннарнын саны 4,8 хуу көвүдөн.

Чонун амгырал хандырылгазы база экижи оор. Амгырал хандырылга бүдүрүлгелерин четкин болгаш оларын кылган ажилдарын хемчээли көвүдөп олурар. 1965 чылда 4 амгырал хандырылга комбинаты ажилдалга кирген болгаш хемчегит ашталга болгаш буудур шөк чазыткан. Республикада 19 халезал пункттуу болгаш магазин ажилдап турар. Оларнын 12-и калзаа. Амгырал хандырылга комбинаттарынын көжүп чоруур хүлөп алышкын пункттары калбарып турар апарган. Үлөтүр кылылары-биле хандырылга ажилдарын хемчээли мурундагы чылга болаарга 17 хуу, үлөтүрдө өске хевирлерин — 22 хуу өскөн.

Совет чазактын МЕДЕГЛЕЛИ

Вьетнамын Демократтыг Республиказынын девискерин араатанзыт бау-биле бомбалаар чоруун АКШ-тын ужар чүдү январь 31-де дагын агадан.

Мурнуу Вьетнама дайын чорудулгаларын калбак хемчээлдерде негтеретишаан, Согуу Вьетнамын тайбы хоорайларыне болгаш сугуларын америк ужар чүдүлүн халлаашкынын дагын агадан делегей байдалын улам-на чидигелдирип турар-дыр деп, Совет чазактын чаз кылган медегелдине чугаалап турар.

Вьетнамын Демократтыг Республиказынын чазда Вьетнама дайын-ны соксадырын күзөт, Вьетнамын улузун эрге-ажыктарына таарыштыр вьетнам айттыргы чөптүг шиптирлээрине белегин чаз база дагын илергелден.

Вьетнамын Демократтыг Республиказынын баштынын чаз инициативтиг ол чугаазынын соонда ийи хонганда ол күрүнени девискеринче америк ужар чүдүлүн халлаашкынын дагын агадан АКШ херек кырында Вьетнама дайын соксадырын күзөт турарын, харын АКШ-тын «тайбын инициатива» дигир чүзөт делегейин хөй-ийитинин болал-оалын буудулур болгаш вьетнам улуска удуу агрессияны улам ынай калбартырын белекээр сорулга-биле кылган дипломаттыг кайрадашкын-дыр дээрин чугаалап турар-дыр.

Болуун интернационалчу хүлээлгезинге шыны Совет Эвилели Вьетнамын Демократтыг Республиказынга эржек чүдүлү дууламчынын болгаш деткимчени моон сонгаар-даа көргүр деп, медегелде онаалат дем-делген.

АКШ-тын Вьетнама дайын ужурунда харымсалганы алаар апар бөдүтери вьетнам улустун тура-соруун, болуун хосталганын, тааарыш-лас чоруун, чуртуну чангыс эвин камгалап алыр деп оон шиптирлел чоруун сып шыдаас деп, Совет чазак болуун медегелдине айтып турар. Вьетнама удуу америк агрессия буурап дүжүшкүгө чайлаш чок таар-жыр; вьетнам улустун мадырлыг камгалап турары шынын херек тил-леп уер дээринге чигинип туруп шыдаас.

(СЭТА).

Тожунун тайгаларынче эр аңчылар-биле кады херээ-жен аңчылар база үнүп турарлар. Оларын бирээни — «Совет Тыва» колхозтун аңчызы Кол Дүктүүшпөн. Ол ам он чылдар дургунда чыл бүрүде аннап үнгөш-ле байлак олчалыг кээп турар. Бо анын сезонунда ол 356 динин болгаш ийи кишти эккеп дужааган.

Фото Г. СИРОТНИИ.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Тыва АССР-ге 1966—1967 чылдарда кышкы база чайгы спартакиадаларны белектээринин, эрттиреринин хемчеглеринин болгаш РСФСР-ниң улустарынын спартакиадазынга киржиринин дугайында

РСФСР-ниң Министрлер чөвүлелин 1965 чылдын декабрь 17-де хүлөп алганы № 1409 доктаалын баугаар база Тыва АССР-ге кышкы, чайгы спартакиадаларны чедишкын-ниг белекээр, эрттирер болгаш РСФСР-ниң улустарынын спартакиадазынын зона маргылааларына киржир сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели доктаалы хүлөп алган.

Тыва АССР-ниң спартакиадазын база маргылааларны белекээрине, эрттирерине, бүдүрүлде, албан, өөр-релде черлеринде, колхозтарда, совхозтарда күш-культура коллек-

тивтеринге бүгү-нийти күш-культура болгаш спорт ажилын улам экижидеринге, күш-культурага кир-жип турар кижилерин санынын өзеринге, спорттун бүгү хевирлерин сайырадырынга кескү чаз чедиш-кинни чедип алырынга, спортчуларын мергежилни бедидеринге илгит болуруп, күш-культура организа-цияларынга эржекчү чугула дуза чедирер-биле, боттук хемчеглерин ажилдап кылгаш, ону херек кырынга боттандырып Кызыл хоорайнын болгаш районнарнын күсөкчи комитеттеринге дааскан. Чаз туттуруп турар чуртталга черлеринде, школа-ларга спорт шөдлерин тударынын доктааттыганын нормазын шыгыч сагымын болгаш үргүлчүнүн ына-налдазын тургузарын чугула деп көргөн.

Амгы ажилаттынып турар спорт дерилгелерин септээр болгаш чаа-гайжыдарынын, хүндүсү база ке-жэки уеде аааа кээп турар спортчу-ларны улам көвүдөдөрүн, спортчу маргылааларын күдүтүлгүн бедидеринге, чуртталга бажын эргелел-динде, школа-ларда, парктарда, салтарда спорт шөдлеринин туудуш-кунун калбартырынын хемчегерин алыр.

Студенттерин, өөреникчилерин күш-культура кижизидилгезин моон сонгаар улам экижидеринин хемчег-лерин ажилдап кылдырып, ону херек кырынга боттандырып, ол өөрелде-ге черлеринин күш-культура бажы-ларын эрттирер турар кичээлде-рини кижизидикчи болгаш өөрелде-ге-белекчидиг утка-шынарын бедидерин,

ТЕВЕ—УЛУГ АЖЫКТЫГ МАЛ

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕР ЧУГААЛАП ТУР

Теве—элезининг ховуларга ажы-аарына болган олардын ажаарына тааржар ич шымак мал. Теве ажыл-агыйга ээтин, дукту, сүт-тү болган кешти бээр, транспортка ажыктыг мал. Тевенин бир онза чүд-лү болза он еске малдарын чыес-теменин чини. ишес сугларын ижер баа оларын турмушун шыа-нас черлерине туруп болуру болур.

Теве болунун анатомия болган биология тургузуу-биле еске малдардан база ылгалып турар. Теве-нин аскыны иштинде чугаажас кеш-тери тенчигештерден камгаланган ка-ды эмискилерин. Он ачаны-биле тенниг болган калык чевенин чип шыаар. Теве улуг калбак дуюлгар-дыг. Ынчангаш он дуюлгар азе-иние калбак болган чер кырынын төрүтүнүн тургузуун үрөй баспас.

Теве—соокка болган иштег эң шымак мал. Он мөгенири кому-биле кады 90—100 кг чедир чагыт. Чевенин болган сугуну курлавырын ол чег берип турар. Теве кыштын соотунда, чайын иштинде үр чөм чивейн, сүт ишпейн барган үеде, он мөгениринин чаа чөм болган сүт кылдыр чоорту организмге шилчиг бээр. Он ылай мөгениринин чаа ор-ганизмге чөм энергиялан берип тур-ар. Ол чөм энергия 700—800 кг эки шынарлыг синедег чедижир.

Чыгыш малын Бүтү-вилел инсти-тутунун эртем ажылдакчыны Бесту-евтин кылган дуржулга ажылдамын көөрге, тевега 46 хонута сүт ижир-теске, 160 кг чедир дензини чиде-ген. Бо болза теве үр сүт ишпейн

чурттап шыаар азеарин көргүзүп ту-рар. Ынчалза-даа тевени, еске ма-лар ышмак, чогуур үезинде чөм-гери база сугтарын черле чугула. Теве төд бөөринин талазы-биле еске малдардан кул. Ол ийн чыл иштин-де бир төрүрү болган ийистевес. Чангыс мөгенин тевелер (дремелар-лар) 12,5—13 ай болган, ийн мөг-енин (бактерианнар)—13—14 ай болган төрүрү. Төрөн соонда 8—9 хонгаш, азержилеге кирер хөөнүг болу бээр, ыналза-даа ол азержиле-үези эвес-даа болгулаар. Еске ма-ларга бодаларга, тевенин азержилези шыгыгы сезонунг. Чер-черин аай-байдалы-биле азержиле сезону ле-кабрыдан март айга чедир болгулаар. Тевени 3 хар чөткенде азержиле-ге кирер. Ынчангаш кыс тевелери 20 харлыгына, а буураларын 16—18 харлыгына чедир азержилеге кирип турар. Теве ортумаа-биле 30 ажыг чылда чурттаар.

Тевелер ийн хевирге чарларлар: чангыс мөгенин—дремелар, ийн мөг-енин—бактериан. Бистин Совет Эвилелинде тевелер калык, казах, моол, арава деп уксааларга чарлар турар. Он ангыда чангыс болган ийн мөгенин тевелеринг хайнаа база аныгдалып турарлар. Ол тевелер Совет Эвилелинде бар теве-лерин 33 хуузу боуп турар. Ук-саа аайы-биле алдыга, казах тевелер-и хей болуп, 30 хуу чедип турар. Тевенин баш саны еске малдарын кады эвөөш.

Бисте тевенин баш санын өстүре-ринин, оң продукттуун көвүдө-

ринин айтырын ажыл-агыйларын ууртукчулар болган оларын тус-кай эртемниглері керекке албайн ту-рары кончуг шын эвес. Оларын бе-зин планнавайн турар. Тевенин өзүп төрүүрүнө таарымчалыг байдалы тургузары кичээлге алдымас-таан. Ажыл-агыйларын ууртукчу-лар. Ажыл-агыйларын ууртукчу-лар оола-ла чаш болаганнар тургу-зар кажжаалар беэин кылдып албайн ту-рарлар.

Тевенин ажыктыгын дугайын мындыг чиктерге көргүзүп болур. Ийн мөгенин тевелер—дуккур, өткүр уганышкынын. Оларын иштинде калык уксаалы эң бот-кур улуг. Он бууралары ортумаа-биле 700—1200 кг, эгининери 500—800 кг чедир дург дензиги. Олар ортумаа-биле 5—7 кг дукту бер-ип турар. Калык тевелери саар-даа, Астрахань областин «Родина» колхозунда эш Б. Алычкеревтин бригадиринг бот-оруга-чарыгалыг теве бригаданын бир саар теве ор-тумаа-биле 16 айлар иштинде 800—850 литр сүтү берип турар. Сүдү-нүн үсүрү 5—5,5 хуу.

Туркменида арвана деп уксаалыг чангыс мөгенин тевелеринг кол ну-руузу-ла хуле ортумаа-биле 10—12 литр сүтү бээр. Теве сүдүндөн кымыс ышмак өнүгүп, шубат дээр чөм кылган, он ижин чаалдарына-га ижин турар. Теве сүдүн тыртыш, саргаала-даа болур. Он дугулен эң эки шынарлыг пөс аймааң база кылдыр.

Ийн мөгенин тевелерин биче бот-тут, эвөөш продукттуг, моол уксаа-лыг деп санал турза-даа, ол дугайын-

да толаргай шынчыл ажылы кыл-дырмаан. Моол уксаалыг тевелерин бистин Тыва АССР-де болган Чита областа өстүрүп турар.

Чангыс мөгенин тевелерин чыгыш черлерде, ылангыя Туркменида өс-түрүп турар. Чыгыш черлерге таа-рышканы-биле оларын дугу чавыс, ортумаа-биле 2 кг болур. Олар боткур улугу-биле калык тевелерге чокчу-лап турар.

Хайнак тевелерин Туркменида, Казахстанда, Узбекстанда болган Таджикистанда өстүрүп турар. Хай-нактар чангыс улуг азы адыр баштыг чангыс достуг улуг мөгенин болу-рлар.

Ажыл-агыйла бар тевелеринг 40—60 хуууун ажылаа ажылаар кылдыр өөредип алары чугула. Тевени му-нуп, тергелеп, шанактап, кошпал ажылаар. Дурту узун, шала чавыс, магалар боттук тевелерин тергелеп, шанактап, дурту кыска, боу арай бедик тевелерин коштарынга болган мунарынга ажылаары артык таа-рымчалыг.

1908 чылда Астрахань областа тевенин күжүн шөвөринин эң баш-тайгы маргылдаа болган. Ол мар-гылдаага калык уксаалыг теве тер-ге салган 6 тонна чүктү азеининг орукка өөртөк, бири чери ал-ган. Он соонда, 1954 чылда болган маргылдаага «Туринг» деп астра-хань уксаалыг буура 700 метр че-ге 7 тонна 840 кг чүктү терге-биле өөртөк. «Кино» деп астрахань буу-ра 3 тонна 200 кг чүктү 8 км азе-ининг орукка терге-биле өөртүп ле-гал, шомук эртекш, бири чери ал-

ган. Моон ап көөрге, тевенин тыр-дан күжү еске малдардан артык дээрин илден-дир. Устүнде маргыл-дааларга кирип турган тевелерге немелде чөм беэин бербейн, оларан алгаш-ла кириштирип турган дээр-ин айтып каары чугула.

Эт бүдүренине тевенин бир онза байдалы болза, он дүргөн өзүп, ден-зи немээр болур. Оларга турган тос ай назлыг тевенин дург дензиг 260 кг, 21 айлында 390 кг, 2 хар 9 айлында 430 кг чедир өзе бээр. Тергин семис тевенин дензигинин 64 хууу, ортумак күштүүнүн 54 хууу, ортумак кулу күштүүнүн 50 хууу арыг эт болур. Тускай азырал, ажаалда чокта еске малдар ынчаар өзүп шалавас. Ынчалза-даа ажыл-агыйларын ууртукчуларын болган тускай эртемниглері теве малды эт бүдүренин чег чугула курлавыры кылдыр көрбей турары хомудангыч.

Теве ажылыга экижидиле чору-ларда ийн азы чангыс мөгенин теве-лерин тус-тус боттарынын аразына чорудар. Чангыс мөгенин теве чы-дыг агаар-бойдустуг черге таарыш-кан тас дуктуг болганда, бистин Ты-вага ол таарышпас деп бодалар мен. Тывада моол уксаалыг тевелер бар. Бо тевелеринг уксаалыг экижиди-рин, оң продукттуун шынчылари-нин айтырын чангыс-даа тускай эртемниг кичи холга албаан төлөдө, бисти теве ажылы шигээтинмез «кур чер» деп болур.

Амгы үеде Тывада ийн муң арай чыгыс тевелер бар. Оларын хөй-ле Тес-Хеминг көдө бүдүрүлгө эреле-

лини районнарында. Эрэининг бол-гаш Тестин ховулары, кужурулут че-рери, алактары. Устүгү-Шынаанын болган Орукку-Шынаанын делемне-ри—60 бүгү черлер теве малдын өзү-лүг тааржар ораныры. Оларын оларларынга турган теве мал еске малларга шалтык катпас.

Бо черлерге теве ажылын сайы-ралары—бистин шиптирлесе чо-гуур айтырымыс болур.

Бистин ажыл-агыйларыныс теве ажылын тускай онзалар чорутпайн турар-даа болза, мунактыг тевежи-лер багай эвес көргүзүлгө чедип ап турарлар. Эрин районун Ленин аттыг болган «Час орук» колхозта-ры, Тес-Хемин «Чодураа» колхозу эркен чылын теве буурундан 5 кг ажыг дукту кыргып алган болган теве-рүтүтүгөн болаганнарын бурун кам-галап алганнар. Тевенин уксаалыг экижидер, оң продукттуун бедилер сорулга-биле «Тес-Хем» совхозка, «Чодураа» колхозтун Ак-Эрик бүдү-рүлгө участогунга база Эрин район-нун «Час орук» колхозунга теве ажылынын фермаларын азы брига-даларын шалда тургузар ужурулут турган. Ынчалза-даа ол айтыр-амдыга чедир шиптирлетиммез болган бистин тевежидерис теве-нин чуга баш санын менди када-ларына өйлежип турар хевээр.

Теве малга чогуур таарымчалыг байдалын тургузуп берип турар, оортан хөй ээтин, дукту бүдүрүп аларынын аргалары бо районнарын ажыл-агыйларында бар. Чамдыг ажыл-агыйларын кончуг эвөөш сан-

ныг тевелерин тулуп турары ажыл-агыйга орулга бээр хамаан чок, ка-рын тускай кадат организастаарына беэин таарымча чок болуп турар. Ынчангаш эвөөш тевелерг ажыл-агыйлар оларын баш санын өстүре-ринин азы тып аларынын айты-рымын шиптирлесе чогуур. Шүптү ажыл-агыйларга тевенин ортумак кыргылдаы 4,8 кг болган—бистин теве ажылын холга албаанынсты теречилде турар. «Тес-Хем» совхоз тевенин дугуун ортаа кезин түлөп каалканда кыргылдамын чорутпаш, хөй дукту чидирген.

Тевенин баш санын өстүренине кол чугула чүдү оң чаш болаган-нарын четче камгалап алары болур. Чаш болаган төрүтүгөн сөөлүдө баштайгы 5—7 хонук иштинде кон-чуг кошпак, беэин бут кырынга тура албас болган тевенин дузазы чок-ка иезин эш шыдавас болур. Ын-чангаш ону доруктулары чугула ай-тырып. Бистин эртеледин ажыл-агыйларынын ууртукчулары болган тускай эртемниглері тевелерин оол-дар үезинде чорудар ажылы кичээ-лгөй салбайн баргыларын лыка чет-лес. Оолда болган ажаар кажжа бе-зин чок болгулаар.

Он ылай тевелерин өөредип ажы-рларын база организастаттырмаан. Ынчангаш ажыл-агыйларга анаа-ла кылаштыгы чоруду тевелер эвөөш эвес. Он-биле кады тевени саарын база организастаар үе келген.

Моон сонгаар ажыл-агыйларын ууртукчулары болган тускай эр-темниглері теве ажылыны кичээ-гейин салган турар ужурулут. Теве өстүренин фермаларын азы брига-даларын база организастаар керек.

Х. ЧЫМА.

Тес-Хеминг көдө бүдүрүлгө эртеледин кол зоотехниги.

АК-КӨК ДИЛГИЛЕР

Каймаа-даа чеди харыг Фро-са биле Тася дург амытанарга кончуг ынак, оларын эргедип часееларына талаар турган-нар. Олар ол эрге-часег ынак-шыаын бүтү ынакыла кадала-ла. Тася Калкатын, Фрося—Ко-мерово областын Боготольскиде черик айна азырал өстүрер аң фермаларында ажылдап өзүп келгенер. Ам Е. Бардина биле Т. Исакова Кызылдын аң фер-мазында ажылдап турар. Ефро-сиянын ажыл стажы 17 чыл, а хары 25. Тася эки-биле чажыт. Олар ийилзес коммунист күш-ажылдын шалыкчылары. Эркен чылын оларын каймаа-даа 21 муң рубльдин өлүгү кирип планын турган. Бардина 28 муң, Исакова 23 муң рубльдин өлүгү кирип планын турган. Хулаасаларын-деп эртер болотайы 51, ийн-гил 11 экинчи өстүргөн.

Олар черик айна-даа болза, боттарынын плаа-биле угаан-ныг-ла болгай, кири оларга бо-дүүн, чамык аажы-чанын, хей черге хойгузас болза, ону үле-деп билдирер—деп. Исакова чу-гаалаат, азырал турар дигиле-ринче эргелдип көрүндү. Бо анык кыстар коллективин чоргаларды болуп, хуунуң не калдыр-чар чатылган ы-лым, соруктуг ажылдарынче

эш-өөрүн хей-агт кирип, үлө-гер-чөөн көргүзүп турарлар. Бо фермада ак-көк моңгундө-чек өңүр, чымчак, узун дуктуг, ак-көк болган ак-көк норвег (Норвегиядан азеалган) дээр ийн аныг уксааларын 500 дилгин бар. Ак-көк дилгини кезинин үстүкү сорту 84, ак-көк норвег дилгини 93 рубль үнелиг. Соол-гу уксаа делегей салдымга бе-зин орток-үчсүн оскунас кон-чуг үнелиг аң болур. Оларын каймаа-даа он ажыг чыл чурт-таар. Кыс дилги чылда бир ка-ды 17 чедир экинчи төрүрү. Оларын эдержилегини февраль айда чорудар, он сөөлүдө 50 хире хонук эртекде, апрель ай-да экинчи эгелер бээр. Экинтер 7—8 ай болганда чедиртер өзе бээр болган оларын өсүкче ки-рип турар. А оларын азырал-нын шүдүлө калыгыт? Дал-ган аймаа, эвт. сүт болган ко-бикоринарын холустур хайнд-нын кылган чөм-биле чөм-гери турар. Оларын турдугунга ээтке 300 атыг азырал, сүткө 10 инекти саап турар.

Эркен чылын ферма 2400 дил-ги кезин дужаар планын тур-гаш 2500-тү дужааң, 160 муң рубльдин орулгазын кирип. Каа-Хем районун Бүрен-Бай-Хаакта аң фермазынга эр, кыс 10

ак-көк дилгини өстүрүп берген. Бо ак-көк дилгер Тымын дошкун агаар-бойдустуга таар-жы, серек, сивд өзүп турар-лар. Ам оларын баазаын кал-барты, өздүлөш оскунас кон-чугула-биле 100 тонна чөм продук-туларын шыжаар соодукчуу ту-дарын болган еске-даа чугула туугуларын кылмын планнап турар. Ынчангаш бо үнелиг дил-гилер бистин республиканын агаар-бойдустуга таарымчалыг.

ЧУРУКТА: дилги ажаакчымы Е. Бардина.

Д. АНАП-ОЛ.

Фото авторнугу.

ДАШТЫКЫЛА

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Январь 16-да бо-лушкуннарын соонда Нигерияда байдал нигитизм-биле чогуучулдыг апарган. Нигериянын чоңунуң хөй нуруузуун эрге-ажыктарын илге-лелер турар политиктиг партиялар, профивелер болган хөй-ниги ор-ганизациялары Агити Иронсинг ча-заан боттарынын деткип турар ду-гайны делегалз.

«Профивелдер хөдөлмөшкүннери-нин каттыккан комитетинин» болу-нун делегалзине делегалзине болза профивелдер чаа өзү-чүрүмга бай-ыр чедирип турар, чүге дээрге, «шааида нигерий улуска Англиянын дөгенин кичи көр хөс чок консти-туцияны» ол өзү-чүрүм күш чок болдурган. А ол ышмак колониза-торларын политиканын өзүгээр аймак улустарын бот-боттарынын аразы-ла өвөөнөшкө чоруп улустар арганы ол өзү-чүрүм берип турар.

Чаа чазактын тургузуп турары эр-ге-чагырганын күсөөчкү органа-рынга кирип арганы ажылы чөп-

нарга тысыр дугайында күзөлдү ко-митет илгерилз. Нигерий ажылы чоннарын мурундан комитет Ниге-риянын иштин херектеринге хол-гаарлашпасын АКШ-тын болган Ан-глиянын чазактарынга баш удур са-гылдырган.

Чаа чазакты Нигериянын соци-алист ажылын-тараачын партия-зынын деткип турар дугайын ме-делегилз, партиянын чингине се-кретары Тунжи Огтебеге даштыкы бүдүрүлгө эзеринин кончаларын чурттан ундуренине контролду тур-гузарын, ажил чокталыр чорукту ууткаарынын планын ажылдап кы-лырын, бүгү-нигитизм эге өөредиле-зин халас чорударын, митингилерин, хуралдарын болган чысаалдарын хоразын соокдаларын, нигерий улус-тун эрге-ажыктарын барымдаалаш, бүгү чурттар-биле салгыны хөгүдө-рин, америк «тайбын корпусун» чурттан сызырып ундуренин санал-даан.

ИКП-нин XI съездизи

РИМ. Январь 31. (СЭТА). Бөгүн эртенги хуралга Итали коммунист партиянын XI съездинин хун чурумунун бири айтырын чугаалажып көөрү доозулган. ИКП-нин чингине секретары Л. Лонгунун тундө чугаа-зынын соода делегаттар съездине Л. Лонгунун илеткени болган ИКП ТК-зынын тезистерин бир үн-биле чүдүдүп деп санаан.

ИКП-нин XI съездинин политиктиг резолюцияны база бир үн-биле хулаап алган.

Кежээки хуралга съезд партиянын Уставыга өскерилгелер кирип дугайында айтыргыны чугаалажып көргөн болган ИКП-нин ууртукчу база контрол органынын сонгаан.

РИМ. Январь 31. (СЭТА). Итали коммунист партиянын XI съездин болуун ажылын дроскан. Тундө хуралга чаа Топ Комитетти 151 кичи составтыг болган Топ контрол комиссияны 51 кичи составтыг кылдыр сонгаан. ТК-нын болган ТКК-нын каттыккан хуралында итали коммуни-стеринн шылаттыгын ууртукчуу, делегейин ажылын шимчөөшкенин кескү ажылдакчыны Луиджи Лонгун ИКП-нин чингине секретары-на бир үн-биле сонгаан. Ол дугайында амыналыгын съездин делегата-рын димиттиг алыш чачкаашкыны-биле уткаан. Топ контрол комисси-янын дарганын М. Скоччичарону база катан сонгаан.

Съезд «Интернационалды» болган итали ажылы чоннарын чаа гим-низи «Бандера россыны» ырап күсөдире-биле доозулган.

ВДР-же халдаашкын катап эгелзэн

ХАНОЙ. Февраль 1. (СЭТА). Дүүн америк ужал чүүл Вьетнамын Демок-раттыг Республиказынын чурттак-чылыг черлерин болган улетүрүп об-ектилерин бомбалаарын болган боо-ларын катап эгелзэн. АИВ агентилдин дынкатканы-биле алгар, хөй бөлүк америк само-леттар ВДР-нин агаар делеминче шүргүп кирген болган Куангбинь,

Хатинь, Нгеан, Тханьхоа, Шонда можуларда чурттакчылыг черлерин бомбалаан. Ол халдаашкынынын үезинде Вьетнам улус армиянын эсиктиче-ри, баштайгы медэ-биле алдыга, лайзынын беш самолётун аялар аткан болган дык хөй самолёттар-нын бертилдирген дээрин ол дыкна-дылга чугаалап турар.

АКШ-тын президентизинин чугаазы

ВАШИНГТОН. Январь 31. (СЭТА). Бөгүн АКШ-тын президентка Л. Джонсон радио болган телевидение ламчыштыр чуртка кыйгырыг ундү-рүп, чүве чугаалаан болган оон ду-жаалын өзүгээр америк ужал чүүл ВДР-ни бомбалаарын бөгүн эртен ка-тап эгелзенин чарлаан.

Мынчангаш президент Джонсон Муруну-Чен Азияда дайынын ургү-чүлзүр болган калбартыр деп чүл-чүрүп турар эң дайызырак болган милитарисчи бөлүктөрүн чыгаргала-рын ууртутула болдурган ол.

Президентинин сөзү-биле алдыга, ВДР-ни бомбалаарын катап эгелзени «тайбын уганышкыныне күженин-кинерден ойталааны ол эвес болуп турар. «Моон-биле холбаштыр КНО-нун Аймыл чок чорук чөвүленин хуралын доп-дораан чымыларын илзээр деп саазырын АКШ-тын КНО-да доктаамал төдөлөкчизин Голдберг-

ке берген мен деп, президент чар-лаан. Ол хуралга Голдберг Вьетнам-да байдал дугайында толаргай илет-кедди кылды болган «чугаалажык-кынар столунче орутку ажылын шылаар» резолюцияны кирип деп бодал турар.

БИР ОТРАДТЫ УЗУТНААН

НЬО-ДӨК. Январь 31. (СЭТА). Даянганг ырак эвес чере дериин үүлгелдирген кылдып турган муру-ну-вьетнам «милицияны» отряд-дын патриоттар бузэлзэн болган бу-руну-биле узуткаан. Отрядты үлөп чоразан бөлүк американнар «аар ко-гаралларга» таарымчалыг. Бузэлзет-тиргенерге дузаалары-биле чорут-кан шериглер аар когараларга таарымчалыг, аткаарлар ужу-рга таарымчалыг деп, АП агентил-дин корреспондентизин Даянганг дынадып турар.

ЯПОНИЯ. Нагасаки—ажак улуг судно туудуун болган сыншпас салгы кватралдарынын, баалаттарын онзагай бажынаарын болган адыларын бот-болуга тудуш чавыт казактарынын хоорайн.

ЧУРУКТА: хоорайнын төп куудучуларынын бирээни (солгай тала-зында) болган хоорай каалаанын эринде адыларын кватралын.

Фото Ю. МУРАВНИН.

СЭТА-нын фотохроникамы.

УЛУСЧУ ДРУЖИННИКТЕР ЧОРУП ТУР ОЛАРНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Улусчу дружина — ол дээр, тускай штабты, урууга алышты, амыралымын болгон ажал-херектин практикасын көрсүткөнү биле алырга, эш-хуурун сунатты база шагала органдарына, калы ажалынаанын түнелинде эки-тура улусчу дружинанын эрге-хүлээлгезин долугу-биле куусеттирер.

Кызыл хоорайда хой-ниинин чорунга көрүм-чүрүмү быжылдырына, арагачы солаачылар-биле демисежиринге улусчу дружина улуг ужуру-дузалайт. Албан организация, улуттук бугурулге черлеринин дружинниктери түрүм урукчелерин, арагачыларын сергедири-биле хоорайнын шагала салбырына каш уула ажалдыгына. Хоорайнын эки-туранын улусчу дружина штабынын бадылааны график баугар ангы-ангы дружинниктерин кечигүүннөрдөн кудумчуларга дежурныйлаашкынын организастаан. Тыва промбанын начальниги З. Г. Осмоловский коллективинде улусчу дружинанын командири. Мында дружинниктер 30 кижиле. Дежурныйлаашкынын үзүндө автомашиналарын дружинниктерге тускайлап берип турар. Олардын аалчандык кудумчуларга болгон хой-ниинин чорунга көрүм-чүрүмү келген арагачыларын хостуг аажылаар болуундай баргылаар. Хоорайнын эрт айылындан камгалаа черинде, социал-халыктыла килдинде, харылаа эргелединде, СЭПК обкомунун гаражында, ДОСААФ-та улусчу дружиналар эки ажалдап турар.

Социалисттик көрүм-чүрүмү шынтыгы сагырынга, кем-херекти баш улуг болдурбас хемчеглерин ап чорударынга иленилди, дружинник хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсөдиг турарлар кайы хей. Чоокта чаа Кызылдын

эки-тура дружина штабынын шитириги баугар ажалдыгы харысалгалыг дружинниктерин Хүлээлге бижиктер-биле болгон өрткөтүг чүүлдер-биле шагнаан. Олардын арасында Ф. И. Берестов, В. Г. Москвин (өрт айылындан камгалаа черинде), Б. Б. Тутачиков (пиво заводунда), В. Н. Шамин, Л. Ф. Шатрина («Тыва тулдуга»), О. С. Сундуй, Г. И. Гавриченко (алгы заводунда) болгон өскөдөр-даа бар. А өрткөтүг шагналар-биле Тыва промбанын дружина командири З. Г. Осмоловский, пенсионерлеринин дружина командири В. М. Николаев, радиоламчылыкта дружина командири М. Ч. Ойево-дөө өскөдөр-даа шагнааткылаан.

Кем-херек үлгүдигчилерин сойдала илериинге дружинниктерден ангыла, хамаатчылар база-ла дузалажып турар. Эрткен чылдын ноябрыла хамааты Н. а-

товокзалда 2 кижиле урууларын иштиги хевин салып турарын эскерип каш, шагдалар Петкевич, Лилия оларга мезгелде. «Салдыжылар» туттурган. Истелген илерезин болза, Иванов алышкылар Красноярский хоорайдан оорлоп алган бараанын Кызылга кээп салылап турганы билдинген. Эки ажалдыг улусчу дружиналар-биле чорелештир чамык багай ажалдыг дружиналарын демделгээр чугула. «Кызыл тулдуга» тулдуга эргелединде 20 дружинниктер бар. Олар график баугар дежурныйлаашкынын келген. Тыва промбанын начальниги эш Нестеровский, хоорайнын улуттук комбинатынын директору эш Новиков болгон өскө-даа организацияларын улуттукчулары-биле бөөдөлөжүп чугаалажыры-биле хоорайнын дружина штавы кызылгарттырып келген.

А. РУМАНЦЕВ.

Хүндүткелдиг ат

Бежээлгетей Кызыл хоорайнын кудумчуларына холларында кымыл пестер баглап алган кижилерге бо-ла таваржыр. Олардан экириктен, кудумчула чорум уруурлар дөзип, ош чоруму. Олар кымнары? — дружинниктер-дир. Хоорай чурттаакчыларынн ыжым шөлөөн дымтангылаан камгалаары, чорум уруурларе уулу демисел — хун бурчун ажалы.

Кызылдын хабр бугуруп үлүрер заводуну дружинниктеринин ай төнчүзүнде дежурныйлаары чанчык болгон. Ол хун дружинниктер чангыс кижиле чыгып келгеш, хоорайга дежурныйлап туруптарлар.

Бир-ле катап ээлчеглиг дежурныйлаашкында мындыг таварылга болгон. Дружинниктер Донмасс-Сугда автобус доктар черин ээр

оруунга машиналыг чоруп орда, чанында бажынар арасындан от чабыжы дээрже, үнөш, кара шыва алы берген турганын эскерип каанар. Херим иштинде дыка хей машиналарын чыскай тургузуп каан, оон чанында кывар, чаар материалдар скелда кыпкан турган. Боланып турар шаг-ге чок. Скелдин чанында кым-даа чок, ыжым, шышын. Дружина командирин коммунист Михаил Соболевтич сагыжына: «Дүрген-не өрт айылындан камгалаа команданын дымнадыр, олар келгешке бар-ла кушту ажаллап турга, өртү өжүр» деп болал кире хонуп келген. Скел чогуунда өрт өжүрер кандыг-даа херексел чок болгон. Чанында чуртала бажынарарындан кочалар, таатар, хууректерин ап

алганнар. Сугну хол-биле дажып, довуракты хуурек-биле октап, бугу-ле бар турган аргаларын ажаллаан. Өрт айылындан камгалаа команданы кээри билек, скелды өрттөн чайналып, айымыла уузкаан. Анаа дружинниктер Михаил Хайрисламов, Федор Пашинин онзаагып үнгөн. Оолар доктарын-даа билбээрлер.

Хой-ниинин көрүм-чүрүмү быжылдыр лээш күш-ажылы хуннерини соолунда хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсөдиг турар дружинниктер коллективтин чоргалары болуп турар. Чоокта чаа болуп эрткен хоорайнын дружина штабынын хураалында Михаил Хайрисламову, Федор Пашинини өрткөтүг чүүлдер-биле шагнаан.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЗООТЕХНИК БОДУНУН ХҮЛЭЭЛГЕЗИНДЕ ЭВЕС

Бай-Тайга районун «Кара-Хөл» колхозу чели чылдын соолугу чылды мал ажалынын продуктуларын курунгане саар планларын ажал куусеткен. Ынчалдаа-ла малдын баш санын өстүреринин чыл планы 91 хуу болгон. Оон куусеттинмей барганынын чылдагыны чулел? Аарыг малды чогуур үзүндө эмневейн, анаа улус баш бурунгаар хемчеглерин алабай турары-биле малдын өлүп хараар чогуу хей. Чизээлгээр, Сукпакта № 2 хойжу бригадала 5 колан хой кодурулап турда, ону бөзүн көбөз, эмневейн. Ол ышкаш колхозка тарып бөөдөлгөн ажаллаагы келгенден эрткен чылдын 120

инек, 348 хой, 225 баш өшкү кымыраан. Колхозтун улуг зоотехниги О. Мандак, мал эмчиси С. Дадар-оол бо чугула айтырларже кичээлгетей салбын келгенер.

О. Мандак зоотехник кижинин кылза чогуур ажалдарын кылбайн турар. Колхозтун хойжу бригадаларында хойлар чууунуну, уксаазынын айы-биле ылгаттырмаан, кыс болгон эр маллар холушкан, малды кужунун айы-биле бөлүктөөн, малчыларда хуу малдар амга чедир үстүмзүн.

Мал чечинин норма-чизе кылдырмаан. Соолуг чылдарда сар инектер чугула чер ойттап турары көвү-

дээн. Кандыг-даа немелдиг хемчегилге чогуунда болгон оларын уксаазын экижиптөөннөндөн сүт саалазы чыл бугу-ле куулап турар.

Мал ажалында мындыг байдал зоотехник эш Мантакты дүвүрелпейн турар. Четпестерин чайламырынын бугу-ле болдунар аргаларын тывар туржук, харын-даа колхозтун малын таным-көрүш кижилерине орнап чарылап, бодунун хуула херектизи ышкаш ажаллап турар.

Эрткен чылдын ноябрыла колхозтун саар 7 инек молдургаларга орнаан. Оон туржук, чамымын чээли кыл-

дыр бергеш, орну ам-лаа албаан. Саяныч Балчанын хайлаа сувай инек бракташ, башкы Соялга эр молдургалар, саяныч Думаттын сувай инек — Дупчага эр молдургалар орнаан.

Х. ДОЙНУН.

Културада чаа чүүлдер

ЛИРИНТИГ ЫРЛАР НЕЖЗЗЗИ

«Барлык» совхозтун төвүндө клубка лиринтиг тыва ырларын келээзин организастап эрттирген. Манна чүс ажал кижилерин. Ол келээге чүлө соолук төвүнүн аныктыгы эвес. Ак-Довурактын, Кызыл-Мажалыктын, Аксы-Барлыктын, Хонделенин аныктыгы база кырышкан.

Келээнин эгелээринин мурунда лиринтиг ырларын өскө ырлардан ылгалдын, оларын чүлө лиринтиг деп алап турарын онзагай байлаан, ону канчаар ырлап кууседири баштай чугаалашкан. Оон дараазында тус-тус ыраажылар тыва лиринтиг ырларын аяныг, чараш куусеткен.

Мындыг келээлери доктамаал эрттирип турарын келээзин кижикчилери күззөн.

Д. ШАНТАР.

ӨГ-БҮЛЕ КОНЦЕРТТЕРИ

Суббота сананды-ла өг-бүленин концертин Оюу районун «Торгалы» колхозтун төвүндө клубка эрттирери чанчык аларган. Кымын өг-бүлелери кайы субботада концерт

көргүзериин графиктин тургускан. Бир келээ-ле дөрт өг-бүлө солу, утша-шынарлыг концертти көргүзүп турар. Анаа өг-бүлелер боттарынын чогаалыкты чоруну база-ла көргүзүп, анаа чедимкини болуп турары өвүнчүт.

Эдээн каш өг-бүлелерин көргүскөн концерттеринин түнелин ула-вас үндүр. Бо чорук чоңуну дымтангылаан културалуг өг-бүлө эрттирип, бот-тыныгыр уран чүүлү сайыралыгына, чаа талантыларын тыварына улуг илг болуп турар.

Мындыг чаагай эки эгелээшинин колхозта херэежнөр чөвүлгө келүрүп үндүргөн. Манна клубтун болгон колхоз баштаар черинин, парткомун, комсомол комитетинин киржилге, дузасы улуг.

Н. ДАВАА.

ИЙИЛЗЭН СЦЕНАДА

«Сүт-Хөл» совхозтун Ишкин салырында бот-тыныгыр уран чүүл коллективин чоокта чаа келээде Ленин аттыг колхозтун төвүндө концерт көргүсө берген. Солун номерлер улаа-дараа болуп, ырлар, уран

номчулгалар көрүкчүлөрүн сеткил-сагыжыга тааланчыг бооп артып турган.

Совхозтун ажалчыныры Олар Бийка болгон оң казын Олар Юндел олар сценалар үнүп келгеш, боттарынын чогаалын коммунитары ырлаптарга алыш каскашкыны уузелчел чокка димкирей-ле берген. Олар көрүкчүлөрүн дилзэн баугар сценалар улаа-дараа үнүп, солун ырларын ырлашкан.

О. АРАНЧАА.

НЕЖИГУННЕР НЕМЕШКЕН

Эйли-Хемде комсомол эге организастаанын ажалы багай эвес. Чоокта чаа дөрт келгүүнү немей хүлээп алган. Кымырал ол? Анык малчин Кочук Хемер-оол, сакман-шик кыстар Аракчаа Силимаа, Тамара Тат-Бара болгон Олар Дадар-кыс олар-дыр. Кижиле бугуруу комсомолду устайын, амгы дөлөгөй байлаан кочук эки өөренип, биллп алган.

М. КЫРГЫС.

Улут-Хем район.

Редакторнун ораакчысы

Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Урууларга лириг-чуруктар 10.40. «Малахов Курган» 1.55. «Афинин чок-кавалырында» 12.20, 4.54, 7.30, 9.20 шаптарда.
«КАА-ХЕМ»: «Халдаашкынар» 10.30, «Удун чыдар арылаң» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шаптарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Баймыр, оолдар» 5.40, «Шөлде өзүрүчү чорук» 11.20, 3.50, 7.30, 9.20 шаптарда.
«ВОСТОК»: «Эзнамен эвес болза» 3.45, 6.40, 8.30 шаптарда.

Концерттин номерлери уламчылап-ла турган. Ам сценага ак-ак хейленердиг бир үе-чере уруулар үнүп келген. Олар — Туранын № 1 ортук школасынын өреникчилери-дир. Хоорайнын аныктыгы-биле калы олар бот-тыныгыр уран чүүлүг концерттеринге хей улаа кирип келгенер. Анык үнөр залга чангылаан, тааланчыг аялгалар дымналып турда, көрүкчүлөр солун концерт дөзөп өөрүп четтиргенин илергейлеп турарлар. Чоокта чаа Туранын школачылары районун партия конференциясынын кижикчилеринге концерт көргүзүп турда бо чорукту тарттырган.

ЧУРУНТА: Туранын № 1 школасынын өреникчилери ыраажып тур.

Фото А. НУГУУРАНЫ.

База катап көрүксенчиг

Хөгжүм-шин театрынын бөлүк артистери «Сүт-Хөл» совхозтун Ишкин-Аксы суурунга келгеш, «Хайран-бот» деп сурагып шини келээ ажалышкыларе соуугагылып көргүскөн. Шинин чогаалдыкты РСФСР-нин алдарыг артист Биктоф Кен-оол.

Шинин кол маалыры — Паранын, ролюн РСФСР-нин алдарыг артист Мунзук Кара-кыс мергежилдиг ойнап куусеткенин чоң кочук соуугаан. Шинге ойнап киришкен оон-даа өскө артист тус-тус ролдарга эки ойнаанын көрүкчүлөр демгелзген. База катап ол шини ажалчылар көвүрүп күззөн. Моон сонгаар артистер база аалдап кээр боор деп олар иделген илереткен.

О. ДОРЖУ.

Шудургу ажалдап турар

«Шекпээр» совхозтун мурун-хей хойжу бригадалык бригадир эш Ойрек Ойрек СЭПК-нин XXIII съездинде аалар болдурган социалисттик чарышка киришпешкан, бо чымын чүс хойга оонаштыр 103 хураганын, хой бурчулден 25 кик дүктү алырын хүлээген. Ам оон кодамын

да төрөөн 199 хойдан 205 хураган алынган.

Алган хүлээлгезин эки көргүзүлгө күүсөдиг эгелээниге хойжуну сеткил өөрүп, моон сонгаар ол-ла шиг-биле ажалдаар дөзө хайымшкынын ажалдап турар.

К. ДОРЖУ.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕСИ: Кызыл Шетиник — Каваченко кудумчуу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнун 24-63, редакторнун ораакчыларынын 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарынын 23-35, партия амырал килдинин 23-54, агитация болгон пропаганда килдинин 37-13, келээ ажал-агыл килдинин 21-47, улуттук килдинин 22-64, чаага, ажалчы болгон келээ корреспонденттер база совет тургузат болгон амырал килдинин 21-27, иштиги информация килдинин 20-60, бижикчилеринин 31-75, корректорларын 27-41, Солун келбей барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлгенин чанында паралла эргеленин типографиясы.

ТС-0042.